

Мирзаева А.К.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ КЕН КАЛДЫКТАРЫН
САКТООЧУ ЖАЙЛАРДЫН КООПСУЗДУГУН КАМСЫЗ КЫЛУУНУН
УКУКТУК НЕГИЗДЕРИ**

Мирзаева А.К.

**ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ
ХВОСТОХРАНИЛИЩ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

А.К. Mirzaeva

**THE LEGAL BASIS FOR THE SECURITY TAILINGS
IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 349.6(0758)

Бул илимий макалада Кыргыз Республикасында кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча ченемдик актылардын калыптанышы, алардын тутуму талдоого алынып, алардын кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуудагы ролу талдоого алынган. Изилдөө жалты жана жеке укуктук таанымдын усулдары, талдоо, синтездөө, индукция жана дедукция усулдарды аркылуу жүргүзүлгөн.

Негизги сөздөр: экологиялык коопсуздук, Конституция, концепция, экологиялык коопсуздук, кен калдыктар.

В статье проанализировано становление нормативных актов по обеспечению безопасности хвостохранилищ, его система и роль в обеспечении безопасности хвостохранилищ. Исследование проведено на основе общенаучных и частно-научных методов познания, анализа и синтеза, индукции и дедукции.

Ключевые слова: экологическая безопасность, Конституция, концепция, экологическая безопасность, хвостохранилище.

The article analyzes the establishment of regulations on the safety of tailings, its system and role in ensuring the safety of tailings. The study was conducted on the basis of general scientific and private-scientific methods of cognition, analysis and synthesis, induction and deduction.

Key words: ecological security, the Constitution, the concept, environmental safety, tailings facility.

Кыргыз Республикасында кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуунун, бүтүндөй алганда жаратылышты коргоону камсыз кылуунун укуктук негиздерин укуктук бекитүү өткөн кылымдын 50-жылдары интенсивдүү башталган.

Айлана чөйрөнү жана жаратылышты коргоо боюнча бир катар мыйзам актылары кабыл аланган. Кыргызстан суверенитетти кабыл алганга чейин жаратылышты жана айлана чөйрөнү коргоо жаатындагы мыйзам актылары СССРдин курамында өнүгүп, кандайдыр бир деңгээлде өз алдынчалуулуктан ажырап калган.

Эгемендүү Кыргызстанда экологиялык мамилелерди мыйзам деңгээлинде жөнгө салуу адам тарабынан табигый жана кайра жаратылган экотутумдун абалын, айлана чөйрөнүнүн өзүн өзү жөнгө салууга жана өзүн өзү калыбына келтирүүгө толук көлөмдө кармап турууга багытталган. Улуттук мый-

зам актыларында акыркы жылдары маанилүү өзгөрүүлөр орун алды. Маани маңызы жагынан айлана чөйрөнү коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу, ошондой эле кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуу чөйрөсүндө ченемдик укуктук актылар түшкүрү түзүлдү. Баарынан мурда бул Кыргыз Республикасынын Конституциясы.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы – негизги мыйзам анын негизинде мыйзамдар жана башка мамлекеттик ченемдик актылар кабыл алынат. Ошону менен бирдикте тажрыйба көрсөткөндөй мамлекеттик мыйзам чыгаруу жана укук колдонуу органдарында конституциялык мыйзамдуулуктун бузулушу, мыйзамдардын жана мыйзам алдындагы актылардын катышынын деформацияланышы, укуктук тутумдун элементтеринин туунду куралышы, конституциялык ченемдерден четтөө орун алган.

Баарынан башта белгилей кетүү керек, Кыргыз Республикасынын Конституциясында айлан чөйрөнү коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу боюнча 47-беренде «Ар ким ден соолугун коргоого укуктуу», 48-беренде «Ар ким өмүрү жана ден соолугу үчүн ыңгайлуу болгон экологиялык чөйрөгө укуктуу. Ар ким жаратылышты пайдалануудагы аракеттердин натыйжасында ден соолугуна же мүлкүнө келтирилген зыяндын ордун толтуруп алууга укуктуу. Ар ким табигый жаратылыш чөйрөсүнө, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнө этият мамиле жасоого милдеттүү», 47-беренде «Кызмат адамдары кишилердин өмүрү жана ден соолугу үчүн коркунуч туудурган фактыларды жана жагдайларды жашырып койсо, мыйзамда көрсөтүлгөн жоопкерчиликке кириптер болот» деп орнотулган.

Конституциянын 12-беренесинде «Жер, анын кен байлыктары, аба мейкиндиги, суулары, токойлору, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсү, башка жаратылыш ресурстары Кыргыз Республикасынын гана менчиги болуп эсептелет, бирдиктүү экологиялык системаны сактоо максатында Кыргызстан элинин жашоосу менен иш-аракетинин негизи катары пайдаланылат жана мамлекеттин өзгөчө коргоосунда турат» деп орнотулган [1].

Кыргыз Республикасынын мыйзам актылары Кыргыз Республикасы катышуучусу болгон эл ара-

лык келишимдер жана макулдашуулар менен тең ата кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуу суроолорун так жөнгө салат.

Азыркы учурда Кыргызстанда 30дан ашуун жаратылышты жана жаратылыш ресурстарын коргоо боюнча мыйзамдар аракетте.

Кыргыз Республикасынын «Айлана чөйрөнү коргоо жөнүндө» мыйзамында **жаратылышты коргоо мыйзамдары** – экономикалык таламдарды илимий негизде айкалыштырууну жана айлана чөйрөнүн оптималдуу сапатына жетишүүнү камсыз кылуу максатында жаратылышты коргоонун, жаратылыш ресурстарын сарамжал пайдалануунун тартибин белгилөөчү ченемдик укуктук актылардын жыйындысы катары орнотулган» [2].

Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздук концепциясында «экологиялык коопсуздук улуттук коопсуздугун бир түзүмдүк бөлүгү катары, туруктуу өнүгүүнүн милдеттүү шарты болуп, табийгый тутумдарды, жана тийиштүү айлана чөйрөнүн тийиштүү сапатын сакталышын кармоодо негиз катары чыгат» [3].

Экологиялык мыйзам актылары жөнүндө сөз кылганда кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча мамилелерди жөнгө салуучу мыйзамдарды белгилей кетүү керек аларга: Кыргыз Республикасынын 26 июнь 2001 жылы №57 кабыл алынган «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» [4], «Кен казынасы жөнүндө» [5], «Айлана чөйрөнү коргоо жөнүндө» [2], «Кыргызстандын калкынын радиациялык коопсуздугу жөнүндө» [6], «Атмосфералык абаны коргоо жөнүндө» [7], «Коркунучтуу өндүрүштүк объектилердин өндүрүштүк коопсуздугу жөнүндө» [8], «Калкты жана аймактарды табийгый жана техногендик мүнөздөгү өзгөчө кырдаалдардан коргоо жөнүндө» [9], «Экологиялык экспертиза жөнүндө» [10], «Өндүрүштүн жана керектөөнүн калдыктары жөнүндө» [11], «Өзгөчө коргоолуучу аймактар жөнүндө» [12] мыйзамдарды айтсак болот.

Кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылууда бүтүндөй алганда жаратылышты коргоо мыйзам актыларында маанилүү ролду кодификацияланган актылар ээлейт аларга: Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси, Кыргыз Республикасынын Кылмыш жаза кодекси, Кыргыз Республикасынын Бажы кодекси, Кыргыз Республикасынын жер кодекси, Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилик жөнүндө кодекси саналат.

Бул мыйзам актыларын ичинде маанилүү орунду Кыргыз Республикасынын – «Айлана чөйрөнү коргоо жөнүндө» мыйзам менен «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» мыйзам саналат. Кыргыз Республикасынын «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» мыйзамында бекилгендей, кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө коопсуздугу камсыз кылуу, алар менен иштөөдө ченемдик документтер менен орно-

тулган радиоактивдүү жана уулуу заттардын деңгээлден жогору концентрациясынын айлана чөйрөнү булгануусун алдын алуу менен жетишилет [4].

Кыргыз Республикасынын «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» мыйзамы төмөнкү маанилүү суроолорду жөнгө салат аларга:

- кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө коопсуздугу камсыз кылуу;

- кен калдыктарын сактоочу жайларды жана тоо кен калдыктарын мамлекеттик каттоого алуу;

- кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктарын абалын контролдоо;

- кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөнү финансылоо;

- кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө юридикалык жактардын, жарандардын, коомдук уюмдардын укук жана милдеттери жана жоопкерчилигин караган;

- Кыргыз Республикасынын «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» мыйзамы кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө азыркы жана келечек муундардын айлана чөйрөнүн коопсуздугун камсыз кылууга багытталган;

- Кыргыз Республикасынын «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» мыйзамы өзүнө кен калдыктарын сактоочу жайлардын жана тоо кен калдыктарын калкка жана айлана чөйрөгө терс таасирин алдын алуу жана жоюуга багытталган максаттуу ишмердүүлүктүн негизин өзүнө камтыйт;

- кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөнүн бардык этаптарында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясатын аныктайт;

- кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө коопсуздугу камсыз кылууда мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, мамлекеттик көзөмөлдүн ыйгарым укуктарын аныктайт.

Ошондой эле уюшумдук укуктук формасы жана менчиктин формасына карабай кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө мекмелердин, уюмдардын, бирикмелердин негизги укуктарын жана жоопкерчилигин аныктайт. Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдөгү эл аралык кызматташуунун негизги багыттарын аныктайт.

Кыргыз Республикасынын «Кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары жөнүндө» мыйзамы кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөө чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясаттын принциптерин орноткон аларга: кен калдыктарын сактоочу жайлар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө анын зыяндуу таасиринен айлана чөйрөнү, адамдын өмүрү жана ден соолугун сактоо артыкчылыгы коргоо; уулуу кен калдыктары жана тоо кен калдыктары менен иштөө-

дө, аны менен иштөө процессинде калыптануучу ишмердүүлүктө бул мыйзамды жана башка Кыргыз республикасынын мыйзамдарын бузгандыгы үчүн мамлекеттин, физикалык жана юридикалык жактардын менчиктин формасына көз карандысыз жоопкерчилик орнотулган; уулуу кен калдыктары жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө адамдардын ден соолугуна жана алардын мүлкүнө келтирилген зыянды толтуруу; жарандардын жана коомдук уюмдардын уулу кен калдыктары менен иштөөдө алардын коопсуздугун камсыз кылуу көйгөйлөрүн чечүүдө катышуусу; уулуу кен калдыктар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө чет өлкөлүк алдыңкы тажрыйбаны колдонуу; уулуу кен калдыктар жана тоо кен калдыктары менен иштөөдө мамлекеттик программаларды жана концепцияларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу каралган [4].

Жалпылап алганда Кыргыз Республикасы эгемендүүлүк алгандан кийин экологиялык мамилелерди, коопсуздукту камсыз кылуу жаатында бир катар мыйзам актыларын кабыл алды.

Экологиялык коопсуздукту камсыз кылуунун фундаменталдык укуктук актысы болуп Кыргыз Республикасынын Конституциясы саналат.

Кабыл алынган мыйзамдар экологиялык коопсуздук улуттук коопсуздуктун тутумдук бир бөлүгү экендигин тааныйт.

Экологиялык коопсуздукту камсыз кылуучу мыйзам актылары эл аралык жалпы нормаларга принциптерге негизделген.

Маанилүү экологиялык мамилелер жаатындагы мыйзам актылары кодификацияланган.

Литература:

1. Конституция Кыргызской Республики. Принята референдумом (всенародным голосованием) Кыргызской Республики 27 июня 2010 года. - Б.: 2010. - 123 с.
2. Концепция национальной безопасности Кыргызской Республики Утверждена Указом Президента Кыргызской Республики от 9 июня 2012 года УП №120 [Текст] // Эркин-Тоо. - 2012. - №53. - 15 июня.
3. Закон Кыргызской Республики "Об охране окружающей среды" от 16 июня 1999 года №53 (В редакции Законов КР от 4 февраля 2002 года №22, 11 июня 2003 года № 101, 11 августа 2004 года № 113, 6 августа 2005 года №124, 27 апреля 2009 года №131) www <http://online.adviser.kg>.
4. Закон Кыргызской Республики от 26 июня 2001 года №57 «О хвостохранилищах и горных отвалах» www <http://online.adviser.kg>.
5. Закон Кыргызской Республики «О недрах» www <http://online.adviser.kg>
6. Закон Кыргызской Республики от 17 июня 1999 года №58.
7. «О радиационной безопасности населения Кыргызской Республики» (В редакции Законов КР от 28 февраля 2003 года №48, 1 августа 2003 года №168) www <http://online.adviser.kg>.
8. Закон Кыргызской Республики от 12 июня 1999. №51 «Об охране атмосферного воздуха» 1999. www <http://online.adviser.kg>;
9. Закон Кыргызской Республики «О промышленной безопасности опасных производственных объектов» www <http://online.adviser.kg>.
10. Закон Кыргызской Республики «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» www <http://online.adviser.kg>.
11. Закон Кыргызской Республики от 16 июня 1999. №54 «Об экологической экспертизе» www <http://online.adviser.kg>;
12. Закон Кыргызской Республики от 13 ноября 2001. №8 «Об отходах производства и потребления», Закон Кыргызской Республики от 9 августа 2012 года №160 www <http://online.adviser.kg>].
13. Закон Кыргызской Республики «Об особо охраняемых природных территориях» www <http://online.adviser.kg>.

Рецензент: д.ю.н., профессор Кулдышева Г.К.